

8. Одним із найяскравіших засобів створення напруженості в рекламі є, безумовно, використання фразеологічних одиниць різного характеру.

9. Найекспресивніше звучать модифікації фразеологізмів, які особливо збуджують увагу

споживача та спонукають його до активних дій.

10. Загалом, можна визнати, що аналіз засобів напруженості в рекламі суттєво сприяє впливу на реципієнта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гальперин П.Я. Введение в психологию. Москва: Издательство Московского университета, 1976. 150 с.
2. Скрипченко О.В., Волинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін.. Загальна психологія: підручник. Київ: «Либідь», 2005. С. 261–265.
3. Максименко С.Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. С. 125–140.
4. Fill A. Das Prinzip der Spannung. Sprachliche Betrachtungen zu einem universalen Phänomen. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2003. 206 s.
5. Körber H. Wieviel Spannung braucht der Mensch? München: MVG, 1989. S. 52.
6. Freud S. Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten. Frankfurt/Main: Fischer, 1958. S. 344.
7. Fromm E. Anatomie der menschlichen Destruktivität. Stuttgart: Deutsche Verlagsanstalt, 1974. S. 431.
8. Borgmeier R., Wenzel P. Spannung. Studien zur englischsprachigen Literatur. (Suerbaum-Festschrift). Trier: Wissenschaftlicher Verlag, 2001. S. 91–104.
9. Bonheim H. Spannung, Suspense, Tension – A Survey of Parameters and a Thesis. Spannung. Studien zur englischsprachigen Literatur. Trier: Wissenschaftlicher Verlag, 2001. S. 8.
10. Luelsdorff Ph. A Grammar of Suspense. Journal of literary semantics. 24/1, 1995. S. 1–20.
11. Iser W. Die Appellstruktur der Texte. Unbestimmtheit als Wirkungsbedingung literarischer Prosa. Warning R. Rezeptionsästhetik. Theorie und Praxis. München: Wilhelm Fink, 1975. S. 233–235.

УДК 811.112'2, 367, 335

ФУНКЦІОНУВАННЯ БАГАТОЗНАЧНОГО СПОЛУЧНИКА *ALS(O)* У СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

FUNCTIONING OF POLYSEMANTIC CONJUNCTION *ALS(O)* IN THE MIDDLE HIGH GERMAN LANGUAGE

Оксанич М.П.,

*викладач кафедри німецької мови та методики її викладання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

У статті розглядаються питання, пов'язані з функціонуванням та семантичними характеристиками сполучника *als(o)* у середньовіснійнімецькій мові. Було встановлено, що сполучник *als(o)* міг виражати причинне, часове і порівняльне значення у досліджуваній період.

Ключові слова: сполучник, порядок слів, диференціація, складнопідрядне речення, конектор.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с функционированием и семантическими характеристиками союза *als(o)* в средневерхненемецком языке. Было установлено, что союз *als(o)* мог выражать как причинное, сравнительное, так и часовое значение в средневерхненемецком языке.

Ключевые слова: союз, порядок слов, дифференциация, сложноподчиненное предложение, конектор.

The article focuses on the issues of functioning and semantic characteristics of the conjunction *als(o)* in the Middle High German Language. It has been found out that the conjunction *als(o)* could have had causative, comparative as well as temporal meaning in the period under study.

Key words: conjunction, word order, differentiation, complex sentence, connector.

Постановка проблеми. Розвиток будь-якої мови відбувається як боротьба двох різних тенденцій, з одного боку, до збереження та стабілізації дійсної системи мови, а з іншого – до її адаптації, перебудови, удосконалення. Своєрідний взаємозв'язок та переплетіння зазначених тенденцій, реальні форми їх прояву зумовлюють не лише межі можливих історичних змін у мові й їх темпи, але і характер проходження цих змін [6, с. 1]. Вивчення причин, напрямів та форм мовних змін належить до найскладніших та найактуальніших проблем сучасної лінгвістики.

До актуальних питань граматичної теорії, які потребують висвітлення з позиції новітніх парадигм знання про мову, належить визначення структурної організації та функціональних особливостей складнопідрядних речень у діахронії.

Різноманіття зв'язків між явищами, уточнення і диференціація в мисленні всіх різноманітних типів відношень дійсності, зростання і формування абстрактних уявлень робить необхідним утворення в мові адекватних форм для вираження складних процесів мислення [21, с. 64]. Розвиток і удосконалення граматичної будови мови виявляється у збагаченні й уточненні її синтаксичних засобів [9, с. 183]. Так, одним із шляхів збагачення мовних засобів слугує кількісне зростання запасу формальних засобів вираження цього зв'язку – сполучників [21, с. 64–65], які слугували основними маркерами підрядності в давньогерманських мовах [20, с. 159].

Сполучник – це визначальний складник підрядного речення. Зміни, яким підлягають сполучники, спричиняють різноманітні перетворення в цілому реченні [26, с. 280].

Замість багатозначних сполучників, наявність яких у реченні характеризує не стільки його тип та зміст, скільки відношення до іншого речення та абстрактних сполучників, значення яких не розчленоване та багатогранне, в середньовісній німецькій мові починають з'являтися сполучники з вузьким, точним та чітко диференційованим значенням [21, с. 64–65; с. 87]. Водночас є низка питань, які не отримали широкого висвітлення у мовознавчих працях, пов'язаних із проблемою визначення природи складного речення та його конститuentів, а також функціонування й семантики багатозначних сполучників у середньовісній німецькій мові, що є актуальним для сучасної германістики. Оскільки підрядні сполучники були досліджені у діахронному аспекті недостатньо повно, ми визначили актуальним вивчення функцій та семантики багатозначного сполучника *als(o)* у середньовісній німецькій мові.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування функціональних ознак та семантичних характеристик сполучника *als(o)* у середньовісній німецькій мові.

Виклад основного матеріалу. У середньовісній німецькій мові спостерігається достатньо розвинена система складнопідрядного речення та відбувається подальший розвиток системи сурядних і підрядних сполучників.

У процесі аналізу складних речень постає проблема виокремлення та класифікації сполучників, оскільки особливості вживання більшості з них свідчать про перехідний етап розвитку. Одні й ті ж мовні одиниці функціонують як сполучники і як прислівники або інші конектори, що робить нечіткою грань між паратаксом і гіпотаксом у попередніх періодах розвитку німецької мови [7, с. 107].

У середньовісній німецькій мові для вираження одноразової дії в минулому в підрядних реченнях часу вживався сполучник *als(o)*, який Г. Пауль розглядав як синтаксичний синонім сполучника *dō* [28, с. 154]. Проаналізуємо функцію сполучника *als(o)* у прикладі (1):

(1) *Als er Hagen sach der helde wider den recken in vil großen zorn (Nibelungenlied, 1591, 4).* «Коли він побачив Хагена, він гнівно заговорив до героя».

У прикладі (1) підрядне речення часу в позиції щодо головного речення марковане сполучником *als*. Присудок підрядної частини *sach* розташований у фінальній позиції, підмет *er* розташований контактено зі сполучником *als*. Підрядне речення у прикладі (1) цілком відображає структуру сучасного підрядного речення.

Проаналізуємо іншу структуру підрядного речення часу зі сполучником *als(o)* у прикладі (2):

(2) *Div ross bereitet warn den Sigemundes man als(o) si wolden riten heim in Niderlant (Nibelungenlied, 1094, 2-1094, 3).* «У винагороду їм привели коней, коли вони хотіли подорожувати до країни Нібелунгів».

У прикладі (2) підрядне речення часу, введене сполучником *als(o)*, розташовується у постпозиції щодо головного речення. Складений присудок підрядної частини *wolden riten* займає медіальну позицію. Така структура підрядного речення не відображає структуру підрядного речення сучасної німецької мови.

Аналіз підрядних речень часу пам'ятки «Пісні про Нібелунгів» виявив 7,77% підрядних речень зі сполучником *als(o)* із загальної кількості (386) проаналізованих одиниць. Ми припускаємо, що невелика кількість підрядних речень із цим спо-

лучником пов'язана з його конкуренцією з найуживанішим сполучником часу середньовісньонімецького періоду *do*, який складав 54,66% у складних реченнях з підрядними реченнями часу. Ми стверджуємо, що новоутворений сполучник *als(o)* з темпоральною семантикою конкурував із давньовісньонімецьким сполучником *dō*, що був надлишковим елементом давньовісньонімецького періоду. Новоутворений сполучник *als(o)* витіснив поступово сполучник *dō* і закріпив свої позиції для передання темпоральних відношень у сучасній німецькій мові.

Приклади (1–2) демонструють нам препозиційне (1) та постпозиційне (2) розташування підрядних речень часу з вищезазначеним сполучником. Так, згідно з проведеними нами підрахунками, підрядні речення зі сполучником *als(o)* розташовуються у препозиції у 42,3% випадках у досліджуваній пам'ятці, у постпозиції – у 57,7% випадках. Домінувальною є фінальна позиція присудка у підрядній частині, що складає 74,1%. Медіальна позиція присудка складає нечисельну кількість – 25,9%.

Проте сполучник *als(o)* міг виражати в середньовісньонімецькій мові не лише часове, але й причинне значення, але випадки вживання цього сполучника у причинному значенні є поодинокими. Це пов'язано з тим, що поширеність цього сполучника припадає на давньовісньонімецький період, а у середньовісньонімецький період він був залишковим елементом попереднього періоду і в новонімецький період втратив своє первинне причинне значення. Проаналізуємо приклад (3)

(3) *Do mvste si beliben als ez solde sin* (*Nibelungenlied*, 1165,3). «Вона мусила залишитися, тому що цього не мало статися».

Приклад (3) – це постпозиційне підрядне причинне речення, марковане сполучником *als(o)*. Структура підрядного речення (3) еквівалентна структурі підрядних причинних речень сучасної німецької мови з фінальною позицією присудка *solde sin*.

Випадки вживання сполучника *als* у підрядних причинних реченнях досліджуваної пам'ятки становлять 1,8% із загальної кількості (55) проаналізованих одиниць.

Розглянемо інші функції сполучника *als(o)* у підрядних порівняльних реченнях.

Порівняльні підрядні речення, які представлені у пам'ятці середньовісньонімецького періоду «Пісня про Нібелунгів», поділяються на семантичні підгрупи, які містять реальне, ірреальне або пропорційне порівняння. Ці семантичні підгрупи

відрізняються засобами зв'язку, формальними, структурними та семантичними показниками.

Підрядні порівняльні речення середньовісньонімецького періоду, у яких порівнюються рівні ознаки, вводяться також сполучником *als*, якому в сучасній німецькій мові відповідає в аналогічній ситуації сполучник *wie*. Проаналізуємо приклади (4–5):

(4) *Do taten Bvrgonden als in Sivrit do geriet* (*Nibelungenlied*, 0568,4). «Бургунди діяли так, як їм порадив посланець».

У прикладі (4) підрядне порівняльне речення розташовується у постпозиції до головного речення і вводиться сполучником *als*. Структура даного речення демонструє фінальну позицію присудка *geriet*, але розташування членів підрядного речення у прикладі (4) не тяжіє до структури сучасного підрядного речення, оскільки підмет *Sivrit* не розташований контактено зі сполучником *als*. Контактне розташування підмета і сполучника є нормою для сучасної німецької мови.

Проаналізуємо приклад (5), який демонструє іншу структуру розташування компонентів підрядного порівняльного речення зі сполучником *als*:

(5) *Si dienten im nach tode als man lieben frivnden sol* (*Nibelungenlied*, 1071,4). «Вони служили йому навіть після його смерті, як слід служити найкращим друзям».

У прикладі (5) підрядне порівняльне речення розташовується у постпозиції до головного речення, а маркером виступає сполучник *als*. Структура цього речення демонструє фінальну позицію присудка *sol* та контактне розташування підмета *man* та сполучника *als*. Структура підрядного речення у прикладі (5) демонструє фіксований порядок слів підрядного речення, який цілком відображає структуру сучасного підрядного речення.

Наше дослідження пам'ятки «Пісня про Нібелунгів» виявило 41 підрядне речення реального порівняння зі сполучником *als*, що складає 38,3% від загальної кількості (107) проаналізованих одиниць. При цьому було виявлено 40 підрядних порівняльних речень зі сполучником *als* у постпозиції щодо головного речення (90%) та 1 речення цього типу в препозиції щодо головного (10%) із загальної кількості підрядних порівняльних речень зі сполучником *als* (41 одиниця). Розглянемо приклад (6) із препозиційним підрядним порівняльним реченням:

(6) *Als angestlichen ze flyhten Hagene nie gelief noch in der werlde vor decheinem man* (*Nibelungenlied*, 0991,2-0991,3). «Як боязко біг Хаген, втікаючи, так на землі він ніколи не бігав».

Приклад (6) – це препозиційне підрядне порівняльне речення, марковане сполучником *als*, яке демонструє вільний порядок слів із медіальною позицією присудка *flvhten* та нетиповою постпозицією підмета *Hagene* щодо присудка *flvhten*. Отже, приклад (6) демонструє вільний порядок слів.

Ужитий у прикладах (4–6) сполучник *als* має функцію порівняння і служить маркером підрядних порівняльних речень реального порівняння. Сполучник *als* у функції конектора підрядних порівняльних речень реального порівняння можна охарактеризувати як надлишковий елемент попередніх етапів розвитку німецької мови, оскільки в сучасній німецькій мові в цьому значенні вживається сполучник *wie*. Сполучник *als* поступово стратив своє первинне порівняльне значення упродовж нововерхньонімецького періоду і в сучасній німецькій мові був замінений сполучником *wie*.

Результати кількісного аналізу підрядних порівняльних речень реального порівняння зі сполучником *als* показали, що більшість речень цього типу мають фіксований порядок слів. Він зустрічається у 39 проаналізованих одиницях, що складає 95%. Поодинокими є випадки вільного порядку слів у досліджуваному типі речень. Вільний порядок слів зафіксований у 5% випадків із загальної кількості (41 проаналізована одиниця). Таким чином, у підрядних порівняльних реченнях зі сполучником *als* домінує фіксований порядок слів із фінальною позицією присудка. Це означає, що у середньовісній німецькій мові закріплювалася тенденція до сталого порядку слів, але все ще траплялися випадки вільного розташування компонентів підрядного речення, які можна пояснити як залишки давньовісній німецького періоду.

В ірреальних порівняльних підрядних реченнях використовувався також сполучник *als* [28, с. 155].

Проаналізуємо такий приклад (7):

(7) *Irn dorftet iwer frivnde nie so gerne sehn als ich hie gesæhe der edeln voten chint (Nibelungenlied, 1433,2-1433,3). «Ви не могли б полюбляти бачити дітей Уте так, я полюбляю їх бачити я».*

У прикладі (7) підрядне ірреальне порівняльне речення вводиться сполучником *als*, який збігається із загальним сполучником ірреального порівняння, але який вимагає в сучасній німецькій мові в підрядних ірреальних реченнях зворотного порядку слів та дієслова-присудка в умовному стані на другому місці. Проте у прикладі (7)

ми спостерігаємо прямий порядок розташування членів підрядного ірреального речення з підметом речення *ich* на першій позиції та присудком *gesæhe* у медіальній позиції. Ми виявили 3 приклади підрядних ірреальних порівняльних речень зі сполучником *als*, що складають 8,6% із загальної кількості (35) проаналізованих одиниць.

Проте ми зафіксували випадки іншої структури у порівняльних підрядних ірреальних реченнях зі сполучником *als*, що унаочнює приклад (8):

(8) *Da streit er als er wote (Nibelungenlied, 2340,1). «Він боровся так, начебто він лютував»*

У прикладі (8) підрядне ірреальне порівняльне речення введене сполучником *als* і розташовується у постпозиції щодо головного речення. Присудок *wote* займає фінальну позицію у підрядному реченні. Підмет *er* на другому місці розташовується контактено зі сполучником *als*. Приклад (8) не демонструє порядок слів, який притаманний підрядним ірреальним реченням зі сполучником *als* у сучасній німецькій мові, оскільки присудок має розташовуватися контактено зі сполучником *als*, а у прикладі (8) він розташовується дистантно. Таким чином, у порівняльних ірреальних реченнях зі сполучником *als* міг вживатися як прямий порядок слів із медіальною позицією присудка (33%), так і порядок слів із присудком у фінальній позиції (67%).

Висновки. Отже, незважаючи на достатньо розвинену систему складнопідрядного речення, у середньовісній німецькій мові відбувався подальший розвиток системи підрядних сполучників. Проведений нами аналіз слугує підтвердженням того, що в середньовісній німецькій мові одним із багатозначних сполучників підрядності був сполучник *als(o)*, який вводив підрядні речення часу, причини та означальні у зазначеному періоді. Можливість до звуження функцій цього сполучника сприяла розвитку сполучників із детермінованим конкретним значенням. *Als(o)* характеризувалися в середньовісній німецькій мові семантичною варіативністю. У сучасній німецькій мові *als(o)* зберіг лише свою первинну функцію сполучника підрядних речень часу та ірреальних порівняльних речень.

Отже, вибір моделей порядку слів підрядного середньовісній німецького речення, а також його комунікативно-синтаксична функція та функції підрядних сполучників можуть бути покладені в основу подальшого наукового пошуку на тлі розвитку складного німецького речення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адмони В.Г. Исторический синтаксис немецкого языка. Москва: Высшая школа, 1963. 335 с.
2. Адмони В.Г. К проблеме порядка слов (замыкание предложения в немецком языке). Изв. АН СССР, отд. яз. и лит. Москва: 1949. Т. 8, Вып. 4. С. 373
3. Бокова П.М. Темпоральні відношення в іспанському часовому складнопідрядному реченні. Проблему семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових статей. Випуск 5 / Відп.ред. Корбозерова. Київ: КДЛУ, 2001. Вип. 5. С. 9-15.
4. Бублик В.Н. Історія німецької мови: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2004. 272 с.
5. Бунятова І.Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV-XIII ст.): Монографія. Київ: Вид. Центр КНЛУ, 2003. 327 с.
6. Гусар Н.І. Структура та функції абсолютної дієприкметникової конструкції у середньоанглійській мові. Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04/Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2002. 19 с.
7. Гухман М.М., Семенюк Н.Н. История немецкого литературного языка. Москва: Наука, 1983. 199 с.
8. Долинина И.Б. Системный анализ предложения (на материале английского языка). Учебное пособие. Москва: Высшая школа, 1977. 175 с.
9. Жирмунский В.М. История немецкого языка. Москва: Высшая школа, 1965. 408 с.
10. Ившин В.Д. Синтаксис речи современного английского языка. Смысловое чтение предложения: Учебник. Ростов н/Дону: Феникс, 2002. 320 с.
11. Кацкова Т.А. Сложноподчиненное предложение с придаточным определительным в средневерхненемецком языке. Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04/Ленинградский ордена Ленина и ордена Трудового Красного Знамени государственный университет им. А.А. Жданова. Ленинград, 1975. 18 с.
12. Корбозерова Н.М. Структурна інтеграція речення. Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових статей. Випуск 5 / Відп. ред. Корбозерова. Київ: КДЛУ, 2001. Вип. 5 С. 105–107.
13. Корбозерова Н.М. Вязанкіна А.М. Динамізм структури речення. Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових статей. Випуск 6 / Відп.ред. Корбозерова. Київ: КДЛУ, 2001. Вип. 6. С. 115–117.
14. Красухин К. Г. Очерки по реконструкции индоевропейского синтаксиса / К.Г. Красухин. Наука, 2005. 239 с.
15. Куркина А.А. Сложные предложения с причинными отношениями в древневерхненемецком языке. Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Министерство просвещения РСФСР. Ленинградский государственный педагогический институт имени А.И. Герцена. Ленинград, 1966. 19 с.
16. Левицький В.В. Історія німецької мови. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2007. 216 с.
17. Мещанинов И.И. Части речи и члены предложения. Москва, Ленинград; Издательство АН СССР, 1945. 321 с.
18. Москальская О.И. Проблемы системного описания синтаксиса (на материале немецкого языка). Москва: Высшая школа, 1974. 175 с.
19. Одри Ж. Индоевропейский язык: пер. с франц. Л. В. Иванова. Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXI: Новое в индоевропеистике. Москва: Прогресс, 1988. С. 24–121.
20. Семененко Г.М. Порядок слів як засіб синтаксичного зв'язку в складнопідрядному реченні. Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових статей. Випуск 5 / Відп. ред. Корбозерова. Київ: КДЛУ, 2001. Вип. 5. С. 159–163.
21. Строева-Сокольская Т.В. Развитие сложноподчиненного предложения в немецком языке. Ленинград: Ленингр. гос. ун-т, 1940. 106 с.
22. Фефелова В.В. Складні речення з підрядними часу в сучасній французькій мові (структура, семантика, прагматика). Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.05. Київ, 2006. 20с.
23. Шубик С.А. Порядок слов в древневерхненемецком языке (Место глагола в повествовательном предложении): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 «Германские языки». Академия наук СССР. Ленинградское отделение института языкознания. Ленинград, 1964. 20 с.
24. Ярцева В.Н. Развитие сложноподчиненного предложения в английском языке. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1940.
25. Diewald G. Grammatikalisierung: Eine Einführung in Sein und Werden grammatischen Formen / Gabriele Diewald. Tübingen: Niemeyer, 1997. 133 S. (Germanistische Arbeitshefte; 36).
26. Eroms H.-W. Syntax der deutschen Sprache. Berlin; New-Zork: de Gruyter, 2000. 513 S.
27. Moskalskaja O.I. Deutsche Sprachgeschichte. M.: Hochschule, 1977. 237 S.
28. Paul H. Deutsche Grammatik. Halle: Niemeyer, 1954. Band III, Teil IV. – 447 S.
29. Reis H. Über althochdeutsche Wortfolge. Zeitschrift für deutsche Philologie. 1901. Bd. 33. S. 220–229.
30. Ries J. Die Wortstellung in Beowulf. / J. Ries – Halle: Max Niemeyer, 1907. – 310 S.
31. Schildt J. Kurze Geschichte der deutschen Sprache. B.: Volk u. Wiss., 1991. 168 S.
32. Wunder D. Der Nebensatz bei Otfried: Untersuchungen zur Syntax des deutschen Nebensatzes. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1965. 532 S.